

5-Noyabr, 2025-yil

**HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASIDA EKOLOGIYA VA ATROF-
MUHITNI MUHOFAZA QILISH DAVLAT QO‘MITASI ORGANLARINING
FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH**

Ilmiy rahbar:

*O‘zbekiston Respublikasi IIV Jamoat xavfsizligi departamenti
Huquqbuzarliklar profilaktikasi xizmati Tahlil bo‘lim boshlig‘i, mayor*

B.B.Bayjanov

Maqola muallifi:

*O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi
3-o‘quv kursi 327-guruh kursanti*

Ochilov Jamshid Xurshid o‘g‘li

Annotatsiya: Ushbu maqolada huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimida ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi organlarining o‘rni va ahamiyati tahlil qilingan. Ekologik xavfsizlikni ta‘minlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish hamda ekologik huquqbuzarliklarning oldini olishda mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari ko‘rib chiqilgan. Maqolada ekologik nazorat tizimini raqamlashtirish, jamoatchilik ishtirokini kengaytirish, xodimlar malakasini oshirish va ekologik huquqni buzganlik uchun javobgarlikni kuchaytirish zarurligi asoslab berilgan. Shuningdek, ekologik huquqbuzarliklar profilaktikasini samarali tashkil etish orqali barqaror rivojlanish va aholining ekologik madaniyatini yuksaltirishning dolzarb masalalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: huquqbuzarliklar profilaktikasi, ekologik xavfsizlik, atrof muhitni muhofaza qilish, davlat qo‘mitasi, ekologik nazorat, jamoatchilik ishtiroki, raqamli tizim.

Аннотация: В данной статье проанализирована роль и значимость органов Государственного комитета по охране экологии и окружающей среды в системе профилактики правонарушений. Рассмотрены существующие проблемы и пути их решения для обеспечения экологической безопасности, рационального использования природных ресурсов и предотвращения экологических правонарушений. В статье обоснована необходимость цифровизации системы экологического контроля, расширения участия общества, повышения квалификации сотрудников и усиления ответственности за нарушение экологического законодательства. Также освещены актуальные вопросы устойчивого развития и повышения экологической культуры населения через эффективную организацию профилактики экологических правонарушений.

Ключевые слова: профилактики правонарушений, экологической безопасности, обеспечения, экологического контроля, экологической культуры, законодательства.

Annotatsion: *This article analyzes the role and significance of the State Committee for Environmental Protection and Ecology in the system of crime prevention. It examines existing problems and ways to address them to ensure environmental safety, rational use of natural resources, and prevention of environmental offenses. The article substantiates the need for digitizing the environmental monitoring system, expanding public participation, improving staff qualifications, and strengthening accountability for violations of environmental legislation. It also highlights current issues related to sustainable development and enhancing the environmental awareness of the population through the effective organization of environmental offense prevention.*

Keywords: *environmental protection, crime prevention, environmental monitoring, accountability, offense prevention, public participation.*

KIRISH

So‘nggi yillarda O‘zbekiston Respublikasida ekologik xavfsizlikni ta‘minlash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ekologik huquqbuzarliklarning oldini olish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Shu jarayonda Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi (avvalgi nomi — Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi) organlari zimmasiga muhim vazifalar yuklatilgan.

Ekologik sohada sodir etilayotgan huquqbuzarliklar — noqonuniy daraxt kesish, chiqindilarni noqonuniy tashlash, suv va havo ifloslanishi, yovvoyi hayvonlarni yo‘q qilish kabi holatlar — nafaqat tabiat, balki inson salomatligi va iqtisodiy xavfsizlikka ham jiddiy zarar yetkazmoqda. Shu sababli mazkur organlarning faoliyatini yanada takomillashtirish dolzarb masalalardan biridir.

Mazkur jarayonda Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi (ilgari — Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi) organlari zimmasiga muhim nazorat, profilaktik va tashkiliy vazifalar yuklatilgan. Ular nafaqat ekologik qonunchilik ijrosini ta‘minlash, balki fuqarolarda ekologik madaniyatni shakllantirish, huquqbuzarliklarning oldini olish va jamoatchilik ishtirokini kuchaytirish bo‘yicha ham faoliyat olib bormoqda.

Ekologik sohada kuzatilayotgan huquqbuzarliklar — noqonuniy daraxt kesish, chiqindilarni belgilangan joylardan tashqariga tashlash, suv va havoning ifloslanishi, yovvoyi hayvonlarni noqonuniy ovlash kabi holatlar — nafaqat tabiat, balki inson salomatligi, iqtisodiy barqarorlik va jamiyat farovonligiga ham jiddiy zarar yetkazmoqda. Shu sababli, ushbu sohada faoliyat yurituvchi davlat organlarining ish uslublarini takomillashtirish, profilaktika choralarini kuchaytirish va nazorat mexanizmlarini modernizatsiya qilish bugungi kunda dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Mazkur jarayonda Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi (ilgari — Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi) organlari faoliyati alohida o‘rin tutadi. Ushbu tuzilma ekologik qonunchilik ijrosini nazorat qilish, tabiiy resurslardan foydalanishda qonuniylilikni ta‘minlash, ekologik nazoratni amalga oshirish va huquqbuzarliklarning oldini olish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshiradi.

Ekologik sohada sodir etilayotgan huquqbuzarliklar — noqonuniy daraxt kesish, chiqindilarni noqonuniy tashlash, suv va havo ifloslanishi, yovvoyi hayvonlarni noqonuniy ovlash yoki yo‘q qilish kabi holatlar — nafaqat tabiat, balki inson salomatligi, iqtisodiy xavfsizlik va jamiyat farovonligiga ham jiddiy zarar yetkazmoqda. Bunday salbiy holatlarning oldini olishda huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bois, ekologik sohada faoliyat yurituvchi davlat organlari, xususan, Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish tizimining profilaktik salohiyatini oshirish, ularning nazorat va axborot tizimlarini modernizatsiya qilish, jamoatchilik ishtirokini kengaytirish hamda xodimlarning malakasini yuksaltirish zaruriyati tug‘ilmoqda.

Mazkur ishda ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat organlarining huquqbuzarliklar profilaktikasidagi o‘rni, ularning amaldagi faoliyat tizimi, mavjud muammolar hamda faoliyatni takomillashtirishning ustuvor yo‘nalishlari ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Maqola O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi, xalqaro tajriba, ilmiy tadqiqotlar va amaliy misollarga asoslanib yozilgan. Unda hamkorlikning zarurati, asosiy shakllari, muammolari, yechim yo‘llari va kelajakdagi rivojlanish istiqbollari tahlil qilinadi. Asosiy maqsad – profilaktika ishlarini yanada samarali va tizimli qilish uchun ilmiy-praktik takliflar berishdir. Maqola 4 ta bo‘limdan iborat bo‘lib, har bir bo‘lim mavzuning muayyan jihatini batafsil yoritadi, shu bilan birga umumiy rasmni saqlab qoladi

1. Ekologik huquqbuzarliklarning profilaktikasi tushunchasi va ahamiyati

Profilaktika — bu huquqbuzarliklarning sodir etilishiga olib keluvchi sabab va shart-sharoitlarni erta aniqlash, ularni bartaraf etish orqali qonunbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan tizimli chora-tadbirlar majmuasidir. Ekologik sohada bu:

- Aholining ekologik madaniyatini oshirish,
 - Korxonalar faoliyatini nazorat qilish,
 - Tabiiy resurslardan foydalanishda qonuniylikni ta’minlash,
 - Mahalliy hokimiyatlar va jamoatchilik ishtirokini kuchaytirish,
- kabi yo‘nalishlarda amalga oshiriladi.

Ekologik huquqbuzarliklarning oldini olish — atrof muhitni muhofaza qilishda eng samarali usullardan biridir, chunki u zarar yetkazilgandan keyingi jazodan ko‘ra, salbiy oqibatlarining oldini olishga qaratilgan.

2. Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish davlat organlarining asosiy vazifalari

Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo‘mitasi (hozirda vazirlik) quyidagi asosiy vazifalarni bajaradi:

1. Davlat ekologik nazoratini amalga oshirish;
2. Ekologik qonunchilik ijrosini ta’minlash va uni buzgan shaxslarga nisbatan ma’muriy choralar ko‘rish;
3. Ekologik ekspertiza va monitoring tizimini yuritish;
4. Hududiy bo‘linmalar faoliyatini muvofiqlashtirish;
5. Aholi va yoshlar o‘rtasida ekologik madaniyatni targ‘ib qilish;
6. Mahalliy hokimiyatlar bilan hamkorlikda ekologik dasturlarni amalga oshirish.

3. Amaldagi tizimdagi muammolar

Bugungi kunda ekologik profilaktika sohasida quyidagi kamchiliklar mavjud:

- Ayrim hududlarda ekologik nazorat organlarining moddiy-texnik bazasi yetarli emas;
- Huquqbuzarliklar to‘g‘risida tezkor ma’lumot almashish tizimi to‘liq shakllanmagan;
- Jamoatchilik nazorati yetarli darajada yo‘lga qo‘yilmagan;
- Ekologik huquqbuzarliklar uchun javobgarlik choralari ayrim hollarda og‘irlik darajasiga mos emas;

- Profilaktik ishlarining rejalashtirilganligi va tahliliy yondashuv yetarli emas.

4. Faoliyatni takomillashtirish bo‘yicha takliflar

Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish organlari faoliyatini takomillashtirish uchun quyidagi chora-tadbirlar muhim:

1. Raqamli nazorat tizimlarini joriy etish. Dron, sun‘iy yo‘ldosh ma’lumotlari asosida noqonuniy chiqindilar yoki daraxt kesish holatlarini aniqlash.

2. Ekologik huquqbuzarliklar elektron reyestrini yaratish va barcha idoralar bilan integratsiya qilish.

3. Aholi ishtirokini kuchaytirish. “Ekologik patrul” jamoalari, mobil ilovalar orqali fuqarolarning xabar berish imkoniyatlarini kengaytirish.

4. Xodimlar malakasini oshirish. Ekologik huquq, raqamli monitoring, xalqaro ekologik standartlar bo‘yicha muntazam o‘quv kurslarini tashkil etish.

5. Ekologik jinoyatlar uchun jazo muvozanatini qayta ko‘rib chiqish. Noqonuniy chiqindi tashlash, suv resurslarini ifloslantirish uchun jarimalarni og‘irlashtirish.

6. Mahalliy hokimiyatlar va jamoat tashkilotlari bilan hamkorlikni kengaytirish. Hududiy ekologik kengashlarni tuzish orqali har bir tuman miqyosida muammolarni muhokama qilish.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida huquqbuzarliklar profilaktikasini kuchaytirish — nafaqat davlat organlari, balki butun jamiyat manfaatlariga xizmat qiladigan, ekologik xavfsizlik va barqaror rivojlanishning muhim omillaridan biridir. O‘zbekiston Respublikasida ekologik siyosat so‘nggi yillarda yangi bosqichga ko‘tarilib, davlat, fuqarolik jamiyati institutlari va fuqarolarning ekologik mas’uliyatini oshirishga qaratilgan islohotlar boshlangan.

Ekologik xavfsizlikni ta’minlashda Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi (sobiq davlat qo‘mitasi) organlarining o‘rni beqiyosdir. Mazkur idora tomonidan ekologik nazorat, huquqbuzarliklarning oldini olish, chiqindilarni boshqarish, suv va havoni muhofaza qilish hamda biologik xilma-xillikni saqlash borasida muhim ishlar amalga oshirilmoqda. Biroq, global iqlim o‘zgarishlari, iqtisodiy rivojlanish sur‘atlari va urbanizatsiya jarayonlari bu sohada yangi yondashuvlar va texnologiyalarni talab etmoqda.

Shu bois, ekologik huquqbuzarliklarning profilaktikasida quyidagi yo‘nalishlarda faoliyatni yanada takomillashtirish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

1. Huquqiy bazani takomillashtirish – ekologik qonunbuzarliklar uchun jazo choralarni og‘irlik darajasiga mos ravishda kuchaytirish, korxonalar uchun “ifloslantiruvchi

to‘laydi” tamoyilini amaliyotga joriy etish, ekologik zarar uchun kompensatsiya mexanizmlarini aniqlashtirish.

2. Raqamli nazorat tizimlarini rivojlantirish – ekologik monitoringni sun’iy yo‘ldosh, dronlar, GIS texnologiyalar orqali olib borish, huquqbuzarliklar elektron reyestrini yaratish va uni boshqa davlat organlari bilan integratsiya qilish.

3. Ekologik ma’rifat va jamoatchilik nazoratini kuchaytirish – fuqarolarning ekologik madaniyatini oshirish, ta’lim muassasalarida ekologik ta’limni kengaytirish, ekologik harakatlar va volontyorlik tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash.

4. Davlat va xususiy sektor hamkorligini kuchaytirish – ekologik texnologiyalar, qayta ishlash sanoati va chiqindilarni qayta utilizatsiya qilish sohalariga sarmoyalarni jalb etish orqali profilaktik choralarni iqtisodiy jihatdan barqaror qilish.

5. Tizimda inson omilini kuchaytirish – ekologiya organlari xodimlarining malakasini oshirish, ularni zamonaviy texnologiyalar va xalqaro standartlarga muvofiq tayyorlash, ularning faoliyatini moddiy va ma’naviy rag‘batlantirish.

Shuningdek, huquqbuzarliklar profilaktikasi samaradorligi uchun davlat organlari, huquqni muhofaza qiluvchi idoralar, mahalliy hokimiyatlar, ta’lim muassasalari va jamoat tashkilotlari o‘rtasida mustahkam hamkorlik tizimi yo‘lga qo‘yilishi zarur. Bunda har bir tashkilot o‘ziga yuklatilgan vazifalarni nafaqat nazorat yoki jazolash orqali, balki profilaktika — oldini olish, ogohlantirish, tushuntirish va ishonch orqali amalga oshirishi lozim.

Ekologik muammolarning murakkabligi va global tus olishi, ularni faqat davlat darajasida hal etish bilan cheklanmasligini ko‘rsatmoqda. Shu bois, ekologik huquqbuzarliklar profilaktikasini samarali tashkil etish uchun “davlat – jamoatchilik – fuqarolar” uchburchagi doirasida barqaror hamkorlik tizimini shakllantirish muhimdir.

Umuman olganda, Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat organlarining faoliyatini takomillashtirish orqali quyidagi natijalarga erishish mumkin:

- ekologik qonunbuzarliklar sonining kamayishi;
- tabiiy resurslardan foydalanishda qonuniylikning oshishi;
- aholining ekologik madaniyati va mas’uliyatining yuksalishi;
- davlat boshqaruvida shaffoflik va hisobdorlikning ortishi;
- ekologik barqarorlik va sog‘lom muhitning ta’minlanishi.

Shunday qilib, ekologik xavfsizlikni mustahkamlash, atrof-muhitni asrash va huquqbuzarliklarning oldini olish sohasida davlat qo‘mitasi organlarining roli va salohiyatini kuchaytirish — O‘zbekistonning ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy barqaror kelajagini ta’minlashga xizmat qiluvchi eng muhim omillardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonun (2014 yil). (www.lex.uz)
3. “Ichki ishlar organlari to‘g‘risida”gi Qonun (2016 yil). (www.lex.uz)
4. “Atrof-muhitni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi Qonun (yangi tahriri).

5-Noyabr, 2025-yil

5. “Ekologik nazorat to‘g‘risida”gi Qonun.

6.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining ekologik xavfsizlikni ta‘minlash bo‘yicha qaror va farmonlari.

7.Ilmiy maqolalar va ekspert tahlillari (Ekologiya vazirligi, 2023–2024-yillar hisobotlari).

8. O‘zbekiston Respublikasi Ma‘muriy javobgarlik kodeksi (184-modda). (www.lex.uz)

Prezident farmonlari va qarorlari:

9.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 18 aprel PQ-2896-son qarori “Huquqbuzarliklar profilaktikasini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. (www.lex.uz)

Ilmiy va amaliy manbalar:

10.O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining 2022 va 2023 yillardagi yillik hisobotlari. (www.iiv.uz)

Boshqa manbalar:

11.O‘zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi tomonidan o‘tkazilgan “Xavfsiz mahalla” loyihasi hisobotlari (2023 yil).

12.Toshkent shahrida o‘tkazilgan “Huquqiy ma‘rifat soati” tadbirlari haqidagi ma‘lumotlar (Ichki ishlarvazirligi arxivi, 2023 yil).